

David Rapoport'un "Modern Terörün Dört Dalgası" Teorisi Çerçevesinde

Dinî Dalga

The Religious Wave in the Context of David Rapoport's

"The Four Waves of Modern Terror" Theory

Damla Taşdemir Kaderli¹

¹Dr., Sosyal Bilimler Enstitüsü (SBE), Uludağ Üniversitesi, 16059Bursa, Türkiye

MAKALE BİLGİLERİ

GönderimTarihi: 5/05/2025
Kabul Tarihi: 26/05/2025

Bu makale yazarın "Türkiye'de Selefî Hareket ve Dini Radikalizm" başlıklı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

Atıf:

Taşdemir Kaderli, D. (2025).David Rapoport'un "modern terörün dört dalgası teorisi çerçevesinde dinî dalga. *AcadRev Hum SocSci*.8(1), 56-66.

*Sorumluyazar:Damla TAŞDEMİR KADERLİ
E-mail: damlakaderli@uludag.edu.tr

Anahtar Kelimeler / Keywords:

David Rapoport / David Rapoport
Terör/ terror
Dördüncü dalga / thefourthwave
Dini dalga / thereligiouswave
El-Kaide /Al-Qaeda

© Telif hakkı 2005 Bursa Teknik Üniversitesi'ne aittir. Çevrimiçi olarak ulaşılabilir: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/arhuss>

ARHUSS'da yayınlanan eserler
Creative CommonsAtıf - Ticari
Olmayan 4.0 Uluslararası Lisansı
kapsamında lisanslanmıştır.

ÖZET

Uluslararası literatürde pek çok farklı tanımlaması yapılan "terör" kavramı David Rapoport tarafından dört aşamada sınıflandırılmıştır. Rapoport'un teorisine göre; 1880'li yıllarda başlayan "anarşist dalga", 1920'lerde başlayan "sömürge karşıtı dalga", 1960'lı yıllarda başlayan "yeni sol dalga" ve 1979'da başlayan "dinî dalga"nın her biri yaklaşık 40 yıllık periyotlarda gelişmiş ve sonlanmıştır. Rapoport'a göre; bu periyodik döngünün sabit olması halinde, günümüzde hâlâ devam eden dinî dalga yaklaşık 2026 yılı civarında sona erecektir. Bu bilgiler ışığında çalışmanın amacı; dinî dalganın yakında sona ereceğine dair öngörüler ve İslam dininden kaynaklandığı iddia edilen terörün dinî dalga içindeki konumunu incelemektir. Uluslararası literatürde İslamî görünümli terörün gelişimine dair çalışmalar bulunmakla birlikte, konunun Rapoport'un dinî dalga modeli çerçevesinde yeterince ele alınmadığı görülmüştür. Bununla birlikte, içinde bulunduğumuz birkaç yıl içinde dinî dalganın sona ereceğine dair öngörünün Türkçe literatürde tartışılmamasından kaynaklanan bilgi eksikliğinin giderilmesine katkı sunmak gayesi bu çalışmanın hazırlanmasında etkili olmuştur.

ABSTRACT

There are many different definitions of the concept of "terror" in international literature. David Rapoport has classified modern terror into four waves. The fourth of these waves, the "religious wave", is expected to end around 2026. In this context, the aim of the article is to explain the predictions that the religious wave will soon end and to examine the centrality of Islamic-disguised terrorism within the religious wave. There are publications in the international literature on the development of Islamic-disguised terrorism, but the subject has not been sufficiently examined within the framework of Rapoport's theory. In addition, the reason for writing this article is to fill the information gap caused by the lack of sufficient discussion in the literature about the prediction that the religious wave will end in a few years.

1. Giriş

Terör eylemlerinin gerçekleştirildikleri ülkelere ait nitelikler taşımaları ve eylemin gerçekleştiği her ülkenin siyasi sisteminin farklı özelliklerde olması nedeniyle “terör” kavramının pek çok farklı tanımlaması bulunmaktadır. Bununla birlikte terör kavramına; otoriteye karşı olma, siyasi amaç taşıma, korkutma ve sindirmek üzere gerçekleştirilme gibi ortak özellikler atfedilmektedir. Terörün ortaya çıkışı insanlık tarihi kadar eskidir. Terör faaliyetleri görüldükleri dönem ve taşıdıkları amaç doğrultusunda farklı şekillerde isimlendirilmiştir.

Terörün tarihsel gelişimi üzerine çalışmalar yapan David Rapoport modern terörizmi dört aşamada sınıflandırmıştır. Rapoport’un teorisine göre 1880’li yıllarda başlayan “anarşist dalga”, 1920’li yıllarda başlayan “sömürge karşıtı dalga”, 1960’larda başlayan “yeni sol dalga” ve 1979’da başlayan “dinî dalga”nın her biri kendi süreçlerinde büyümüş ve sonlanmıştır. Yaklaşık 40 yıllık periyotlarda seyreden dalgaların döngüsünün sabit olması halinde, günümüzde hâlâ devam eden dinî dalganın 2025-2026 yıllarında sona ermesi beklenmektedir. Ancak bazı terör uzmanlarına göre; dinî dalganın olağan dışı gücü sebebiyle beklenenden daha uzun sürmesinin muhtemel olduğu iddia edilmektedir. Rapoport’a göre de önceki dalgaların periyodik döngüleri, en çarpıcı özelliği dayanıklılık olan dinî dalga için bir zaman belirlemek hususunda yanıltıcı olabilir. Ancak bununla birlikte yine Rapoport’a göre; “modern terörizmin dört dalgası” teorisini açıkladığı zamandan bu yana, dördüncü dalganın 2026 yılında bitmeyeceğini iddia edecek kadar güçlü ve somut gelişmeler görülmemiştir. Rapoport dördüncü dalga tamamen sonlanmadan beşinci dalganın başlayabileceğini ifade etmiştir.

Bu çerçevede bu çalışmanın amacı David Rapoport’un modern terörizmin dört dalgası modellerinden sonuncusu olan dinî dalganın iddia edildiği üzeri 2025-26 yılları civarında sona ermesi olasılığını ve dinî dalga içinde İslamî görünümüne terörün konumunu analiz etmektir. Bu doğrultuda öncelikle terör kavramı incelenecektir. Ardından Rapoport’un teorisine göre terörün dalgalar halinde gelişimine değinilecek, bu dalgalardan sonuncusu olan dinî dalga üzerinde durulacaktır. Dinî dalganın merkezinde olan İslam dininden ilham aldığı iddia edilen terörün gelişimi ve 2000’li yıllardaki yükselişi incelenecektir. Ancak hiçbir dinin teröre kaynaklık edemeyeceğine olan inancımızdan dolayı “dinci/dinî terör”, “İslamcı/İslamî terör” gibi kavramlaştırmalar yerine bireylerin veya örgütlerin kendi çıkarları doğrultusunda gerçekleştirdikleri

eylemleri meşrulaştırmak için dinleri ve inanışları bir motivasyon unsuru olarak kullanmaları sebebiyle çalışmada “dinî motifli/görünümlü terör” veya “İslamî motifli/görünümlü terör” ifadeleri tercih edilmiştir.

2. Terör Kavramı

Devletlerin siyasi sistemlerinin farklı niteliklerde olması ve bir ülkede gerçekleşen terör eyleminin o ülkeye ait özellikler taşıması nedeniyle “terör” kavramı devletten devlete farklı anlamlar taşımakta, bu nedenle akademik literatürde kesin bir “terör” tanımı yapılamamaktadır (Başeren, 1998). Latince tereré kelimesinden türeyen kavram “bilinmeyen ve öngörülemeyen bir tehlike karşısında duyulan aşırı korku ve endişe, dehşet” anlamına gelmektedir. Arapça kökenli “tedhiş” kelimesi de aynı anlamı işaret etmektedir (Öktem, 2004). Pek çok farklı açıklaması yapılan terör kavramı en temel haliyle; yıldırma, korkutma, sindirmek anlamlarına gelmektedir. Terörün farklı tanımlarında; siyasal amaç taşımak, otoriteyi devirmek ve ele geçirmek, otoritenin teröristlerin yanı sıra sivil halka karşı da baskı uygulamasını sağlamak, toplumda psikolojik baskı yaratmak gibi nitelikleri vurgulanmıştır (Ergil, 1992).

Türkiye Cumhuriyeti 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’na göre ise; “Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir” (mevzuat.gov.tr).

Beşe’ye göre (2002); eşitsiz kaynak paylaşımı nedeniyle ortaya çıkan ekonomik problemlerin ve siyasi, dini, etnik farklılıklardan kaynaklanan ideolojik şartlanmaların sonuçlarından biri terördür. Otoritenin egemenliğine karşı bir başkaldırı ve tepki olması nedeniyle terör ve anarşizm birbirleriyle özdeşleştirilebilmektedir fakat terör bir doktrin, inanç veya ideoloji değil, amaca ulaşmak için kullanılan bir yöntemdir (Özerkmen, 2004). Dolayısıyla terör eylemini gerçekleştiren terörist açısından, amacına ulaşabilmek için hedef aldığı kurban/lar da amaç değil araçtır. Bu bakımdan terör

eylemi kapsamında insan öldürülmesi nedeniyle “adi cinayet” suçuyla aynı fakat amacı bakımından farklıdır (Fromkin, 1975). Terör kavramının; devlet terörü, devlete karşı terör, dini terör, ideolojik terör, etnik terör, sivil terör, kimyasal ve biyolojik terör, nükleer terör ve teknolojik koşulların gelişmesinin bir neticesi olarak siber terör gibi türleri bulunmaktadır.

İnsanlık tarihi kadar eski olan terör eylemlerinin ilk örneğinin M.S. 6 yılında “Zealot”lar tarafından sistematik şekilde uygulandığı bilinmektedir (Chaliand & Blin, 2007). M.S. 66-73 yıllarında bugün İsrail hakimiyetindeki topraklarda “Sicarii”ler tarafından gerçekleştirilen eylemler de bilinen en eski terör faaliyetlerindendir. Terörün başlangıcıyla ilgili kesin bir tarih öne sürmek mümkün olmamakla birlikte, bilinen en eski terör örgütü Sicarii Hareketi’dir (Aydın & Türkoğlu, 2015; Özman & Açı, 2019).

Çalışmanın kapsamı itibarıyla İslam tarihindeki ilk terör olaylarının Hz. Muhammed (s.a.v.)’in vefatının ardından başlayan halifelik çatışmalarıyla başladığı kabul edilmektedir. Hz. Ali’yi öldüren “Hariciler” İslam tarihindeki ilk terör hareketi olarak nitelendirilmiştir. İslam tarihinde Haricilerden sonra bilinen bir başka terör unsuru İran kökenli Haşhaşilerdir. Selçuklu Devleti’ne karşı mücadele eden Haşhaşiler, günümüzde de devam eden Şii-Sünni ayrılığının temellerini oluşturmuşlardır (Cirhinlioğlu & Bulut, 2010).

İlk kez 1789 Fransız Devrimi ile duyulan terör kavramı, günün koşullarında barışa ulaşmak için kullanıldığı gerekçesiyle Jakobenler açısından pozitif anlam taşımıştır. Günümüzde terör faaliyeti gösteren kimi yapılar ve bireyler de bir kitle için “terörist” olarak nitelenirken bir başka kitle için “özgürlük savaşçısı” olarak kabul edilmektedir (Taslaman, 2014). Soğuk Savaş döneminde iki kutbun liderleri olan ABD ve SSCB’nin özellikle 1960’lı yıllardan sonra direkt savaşların maliyetini göze alamamaları, stratejik bir biçimde terör eylemlerine yönelmelerine sebep olmuş, böylece terör faaliyetleri ciddi biçimde artmıştır (Chomsky, 1999). İkinci Dünya Savaşı’nın ardından Komünizme atfen “kıızıl terör”, 1970’li yıllardan sonra “bölgesel ayrılıkçı terör”, 1990’lardan itibaren “etnik bölücü terör”, 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra ise “din temelli / İslamî görünümlü / yeşil terör” isimlendirmeleri öne çıkmıştır (Dedeoğlu, 2006).

Teknolojinin ve kitle iletişim araçlarının gelişmesi terörün de küreselleşmesine sebep olmuş,

dolayısıyla terör daha kolay yayılma imkanı bulmuştur. Kimi devletler dış politikada diplomasiye yetmediği veya savaşların yüksek riskler ve maliyetler içerdiği durumlarda terörizmi kullanmaktadırlar. Terör eylemlerinin arkasındaki aktörlerin belirlenme ihtimalinin düşük olması devletleri terör faaliyetlerine yönlendiren sebeplerindendir (Öztürk, 2003). Ancak yukarıdan aşağıya uygulanan devlet teröründen ziyade, aşağıdan yukarıya uygulanan devlete karşı terör oranı daha yüksektir (Bilgesam, 2015).

3. Terörün Dalgalar Halinde Gelişimi

Modern terörün tarihsel gelişimi David Rapoport (2004) tarafından The Four Waves of Modern Terrorism başlıklı çalışmada açıklanmıştır. Rapoport’un sınıflandırmasına göre; küresel düzeydeki ilk terörizm tecrübesi 1880’li yıllarda Rusya’da başlayan “anarşist dalga”dır. Birkaç yıl içinde Batı Avrupa, Balkanlar ve Orta Asya’da da görünen terör dalgası anarşistler tarafından önde gelen yetkililere karşı düzenlenen suikast kampanyaları ile ortaya çıkmıştır. 1920’li yıllarda başlayan ve 1960’larda sona eren “sömürge karşıtı dalga” ise modern terörizmin ikinci aşamasını oluşturmuştur. İkinci dalgadaki gruplar milliyetçi güdülerle motive olmuşlardır ancak düşman olarak tanımlanan aktörlerin sömürgeci güçler olmaları nedeniyle bu şekilde isimlendirilmiştir. Üçüncü dalga olan “yeni sol dalga” yirmi birinci yüzyılın başlarında etkisini kaybetmiş, günümüzde İngiltere, İspanya, Kolombiya, Peru, Nepal gibi ülkelerde az sayıda grup tarafından devam ettirilmektedir. 1979 yılında başladığı kabul edilen “dini dalga” ise Rapoport’un sınıflandırmasına göre modern terörün dördüncü dalgasıdır ve günümüzde hâlâ devam etmektedir. Terör dalgalarının çoğu yaklaşık 40 yıl sürmüş, her biri kendi zaman dilimleri içinde büyümüş ve sonlanmıştır. Her bir terör dalgasının devam ettiği periyodik döngünün sabit kalması halinde, dini dalganın yaklaşık olarak 2025-2026 yılları civarında tamamlanması beklenmektedir. Dini dalganın sona ermesi durumunda yeni bir terör dalgasının ortaya çıkması olasıdır. Ancak 1920’li yıllardan beri çeşitli formlarda varlığını koruyan The Irish Republican Army (IRA) ve 1980’den öncesine dayanan Partiya Karkeren Kurdistan (PKK) gibi kendi dalgası içinde sona ermeyen istisna yapılar bulunmaktadır (Rapoport, 2006). 1960’lı yıllarda faaliyete geçerek yeni sol dalga’nın önde gelen aktörlerinden olan Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) de kendi dalgasını aşarak dördüncü dalgada aktif hale gelen istisna örneklerdendir (Rapoport, 2013). Ancak terörizm araştırmaları konusunda çalışan bazı uzmanlara göre (Walls, 2017); dinî dalganın

olağandışı gücü onun kendisinden önceki dalgalardan daha uzun süre devam etmesini sağlayacaktır.

İlk dalganın o yıllarda ve o coğrafyada başlamasının sebebi ise teknolojik gelişmelerin, yeni iletişim ve ulaşım modellerinin, telgrafın, günlük kitle gazetelerinin ve demiryollarının gelişmesiyle açıklanmıştır. Nitekim bu zaman diliminden itibaren herhangi bir yerdeki olayların ve gelişmelerin başka bir yerde kısa sürede duyulması mümkün olmuştur. Rus teröristlerin de başka yerlerde sempati kazanmak ve yeni gruplar oluşturmak için yoğun biçimde seyahat etmeye başladıkları iddia edilmiştir. Toplu taşımacılığın gelişmesi diaspora toplulukları oluşturmak için kitlesel göçleri mümkün kılmış, dolayısıyla terör faaliyetlerinin gerçekleşebileceği şartların oluşmasına katkı sunmuştur. Barışçıl olarak mühendislik ve endüstriyel amaçlarla üretilen dinamitin zamanla kolay ulaşılabilir hale gelmesi de terörizmin gelişmesinde etkili olmuştur. Daha önceleri çete faaliyetleri seviyesinde gerçekleştirilen eylemler görülürken, bombanın geliştirilmesi yer altı gruplarının terör faaliyetlerine daha fazla girişmesini sağlamıştır (Rapoport, 2013).

3.1. Dini Dalga

Dinlerin ve inanışların yanlış yorumlanması veya bilinçli şekilde çıkarlar için kullanılması dinî görünümü teröre motivasyon sağlamaktadır. Zira dinî akidelerin sorgulanamaz ve değiştirilemez olmaları, bir takım siyasi veya ideolojik hedeflerini gerçekleştirmek isteyen aktörler tarafından istismar edilmektedir. Faaliyetlerini Yaratıcının rızasını kazanmak amacıyla gerçekleştirdiklerini iddia eden aktörler böylece eylemlerini meşrulaştırmaya çalışmaktadırlar.

Din ve inanç kaynaklı terör tarihin ilk zamanlarından bu yana görülmektedir. Dinî görünümü radikal terör örgütleri önceleri daha yerel düzeyde faaliyet gösterirken özellikle Soğuk Savaş'ın bitişinin ardından küresel düzeyde yaygın ağlara sahip ve militan yelpazesi açısından son derece çeşitlilik arz eden bir hale gelmişlerdir. Rapoport'a göre (2003); tüm din ve inanışlar dinî dalgayı etkilemiştir fakat 1979'da gerçekleşen İran İslam Devrimi ve SSCB'nin Afganistan'ı işgali dinî dalgayı başlatan temel gelişmeler olduğu için İslam dini dördüncü dalganın merkezindedir. Bu tarihten itibaren İslam dininden kaynaklandığı iddia edilen terör faaliyetleri ve terör örgütlerinin varlığı küresel düzeyde yükselişe geçmiştir.

İslamî motivasyonlu bir kısım kitle açısından, İran Devrimi dinin önemli bir siyasî güç olabileceğini göstermiş, SSCB'nin Afganistan'daki başarısızlığı ise bir umut olarak görülmüştür. Söz konusu kitle, İslam coğrafyasındaki istikrarsızlıklardan ve siyasî gelişmelerden beslenerek çeşitli eylemler gerçekleştirmeye başlamışlardır. Dördüncü dalgada İslam dini merkeze konulmuş olmakla birlikte, diğer din ve inançlardan türeyen hareketler de dikkat çeken eylemler gerçekleştirmişlerdir. Örneğin; Aum Shinrikyo örgütü Japonya'da Hindu, Budist ve Hristiyan temalarıyla kimyasal silah kullanarak Tokyo metrosuna düzenlediği saldırıyla ilk defa kitle imha silahı kullanan terör örgütü olarak dikkat çekmiştir. Hindistan'ın Penjab eyaletinde din devleti kurmak amacıyla Sih'lerin kurduğu örgütler, ABD'de ırkçı Hristiyan kimliği oluşturmayı amaçlayan örgütler, Filistinlilere karşı İsraili radikal Yahudi örgütler de din ve inanç motifli olan önemli terör yapılarındandır (Rapoport, 2001). Kuzey Uganda ve Sudan'da eylemleriyle öne çıkan Lord's Resistance Army (LRA – Tanrı'nın Direniş Ordusu) teokratik bir devlet kurmayı amaçlayan Hristiyan gerilla yapısıdır (Allen, 2023). Hinduizm'de Thugs (Eşkıyalar) da dinî motivasyon ile ortaya çıkan ilk terörist oluşumlardandır (Rapoport, 1984). Din temelli düzen kurma ve dinî kurallara göre devlet yönetme idealleri İsrail, Filistin, Ermenistan ve Kıbrıs örneklerinde de görülmüştür. Çoğunlukla bütün din ve inançların ortak noktalarından biri barış ve birleştiricilik olmasına rağmen, kişilerin veya grupların dinî akideleri kendi bakış açılarıyla ve yanlış yorumlamaları veya bilinçli şekilde çıkarlarına meşruiyet sağlamak için istismar etmeleri neticesinde dinlerin, özellikle terörün dördüncü dalgasının merkezinde konumlandırılmış olan İslam dininin şiddeti ve terörü beslediği yönünde önyargılar oluşmuştur (Aydın & Türkoğlu, 2015).

Din ile şiddet arasında bir bağ olup olmadığı yönündeki tartışmalar Durkheim'a kadar dayandırılmaktadır. Durkheim'ın "genel din teorisi"ne göre; seküler toplumsal oluşumlarda sapkınlıklar ve öteki olma hali görülür. Bu nedenle Durkheim din alanını korumak için kutsallaştırma sürecine yönelmiştir. Bu anlayışa göre din toplumun kutsallaştırılmasıdır. Bu sebeple din için savaşmak ve şehit olmak kutsal görevler olarak nitelendirilir. Japon Samuray kültüründe ve Zen Budizmi'nde de benzer durumlar söz konusudur. Şiddet kutsallaştırılarak din ile bütünleştirilmek ve böylece terörün meşrulaştırılması yönünde fonksiyonel bir konuma getirilmek istenmiştir (Kirman, 2004). Bununla birlikte dördüncü dalganın kendisinden önceki üç dalgadan daha az sayıda terörist grup ürettiğini belirtmek gerekir. Dinî toplulukların ulusal

topluluklardan daha geniş çatılar olması dinî görünümlü grupların sayısının sınırlı olmasında etkili olmuştur (Rapoport, 2013).

3.1.1. İslamî Görünümlü Terör

Modern terörizm dalgalarının dördüncüsü olan dinî dalgayı ortaya çıkaran sebeplerle benzeşen biçimde, İslamî görünümlü terörün yükselişinde de küreselleşmenin getirdiği iletişim, ulaşım, bilişim ve teknolojiadaki gelişmeler başlıca etkenler olmuştur. SSCB'nin dağılması, bölgesel çatışmalar, ulus devletlerin zayıflıkları, bazı İslam ülkelerinde çarpık düzenlere karşı ortaya çıkan toplumsal muhalefetler ve bunlara yönelik radikal çözüm yöntemleri, İslamî motifli terör hareketlerinin oluşmasında etkili olmuştur (Özerkmen, 2004). İslamî motifli terör örgütlerinin ortak noktalarından biri modernleşmeye karşı geliştirdikleri duruştur. Bu gruplar modern hayatın siyasal, sosyal, kültürel ve her alanındaki sekülerleşmeye karşı politik iktidarların ve politik kuruluşların yerine İslam dininin Kur'an ve hadis gibi kutsal metinlerinin ve din adamlarının olması gerektiğini savunurlar (Hardt & Negri, 2001).

Küreselleşme, kentleşme, endüstrileşme gibi gelişmelerin sosyal dokuda yol açtığı bozulma ve yozlaşma İslam toplumlarında hayal kırıklığına ve kızgınlığa sebep olmuş (Wither, 2006), İslam dinini kaynak aldıklarını iddia eden bir kısım kitlenin belirli ideolojiler ve hedefler doğrultusunda, bilhassa emperyalist Batı ve Siyonist İsrail ile mücadele hususunda bir duruş sergilemelerini ve harekete geçmelerini beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte görünüşte dinî motivasyon ile gerçekleştiği iddia edilen çatışmaların pek çoğu gerçekte etnik, kültürel, sosyal izler taşımaktadır.

Örneğin Filistin'e yönelik politikaları nedeniyle İsrail'e ve ABD'ye bir tepki olarak 15 Kasım ve 20 Kasım 2003'te İstanbul'da iki sinagoga, İngiliz Konsoloslugu'na ve HSBC Bankası'na; ABD'nin Afganistan'ı ve Irak'ı işgaline bir yanıt olarak 11 Mart 2004'te Madrid demir yollarına, 7 Temmuz 2005'te Londra'da 4 farklı metroya düzenlenen saldırılar El-Kaide tarafından üstlenilen siyasi amaçlı eylemlerdir. Ancak El-Kaide gibi örgütlerin başkaldırılarının sebebinin yalnız siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik olumsuzluklara yanıt olarak anlaşılması mümkün değildir. Zira İslam'a bağlı olduklarını iddia eden örgütlerin en bilinenlerinden biri olan El-Kaide ve Hizbullah gibi gruplar ticaret, bilgi ve zanaat gibi konularda oldukça yetkinlerdir. Örneğin El-Kaide eylemlerinin üst düzeyde olduğu dönemde lideri olan Usame bin Ladin'in ailesi Arap dünyasının en önemli inşaat şirketlerinden birinin

sahibiydi. Bin Ladin'den sonra El-Kaide'nin ikinci adamı olarak bilinen El-Zevahiri'nin kendisi tıp eğitimi almış, babası farmakoloji Profesörü, dedeleri ise El-Ezher ve Kahire Üniversitelerinde önemli akademisyenlerdi. Dolayısıyla bu gibi örgütlerin terör faaliyetlerine yönelmelerinin sebebinin yalnızca küreselleşmenin getirdiği eşitsizliklerle mücadele, ekonomik sorunlar veya bilgi eksikliği olmadığı anlaşılmaktadır. Söz konusu yapılar aynı zamanda siyasi amaçlar taşıyan oluşumlardır. Ancak bununla birlikte daha ziyade İslam Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.) dönemini yani "Asr-ı Saadet"i arzuladıkları argümanı da vurgulanmıştır. İslamî görünümlü örgütler İslam şeriatının hayatın her alanında uygulanmasını, devlet yönetimi ile dinin tam bir bütünlük içinde olmasını amaçladıklarını iddia etmişlerdir. Bu sebeple Türkiye gibi Müslüman nüfusun çoğunlukta bulunduğu fakat devlet idaresinde laik ilkeleri benimsemiş ülkeler bu örgütler tarafından "darü-l harb" olarak nitelendirilmektedir. Söz konusu örgütlere göre; İslam ülkelerindeki eşitsizliklere ve sorunlara Batı'dan ithal edilmiş sistemler, liberal veya sosyalist politikalar çözüm olamaz. İslam ülkelerinin sorunlarına yalnızca İslam ilkelerinin yanıt verebileceği, bunun için şeriat düzeninin oluşturulmasını, bu sebeple "cihad" anlayışının gerekliliğini vurgulamışlardır (Cirhinlioğlu & Bulut, 2010). "Cihad" kavramı doğrultusunda Allah yolunda savaşırken ölen veya öldürenlerin cennet ile mukafatlandırılacağına dair inancın, İslamî görünümlü örgütler açısından psikolojik bir öğe olduğu anlaşılmaktadır.

SSCB'nin ve Komünizm'in çökmesi ile Batı dünyası açısından ortada belirgin bir düşmanın kalmaması, Müslüman Arap ülkeleri arasında terör denklemi oluşturan Batı'nın yeni bir düşman tanımlaması yapmasını beraberinde getirmiştir. Oryantalist geleneğin İslam-terör özdeşleştirilmesi doğrultusunda siyasi literatüre "radikal İslam", "İslamî terör" gibi kavramlar dahil edilmiştir. Bu kavramlaştırmalar 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra daha da popüler hale getirilerek, emperyalizmi meşrulaştıran unsurlar haline dönüşmüştür. Özellikle El-Kaide, Hizbullah, Hamas gibi örgütlerin İslam ülkelerinde gerçekleştirdikleri eylemlerinin ve intihar saldırılarının görüntülerine basın ve medyada yer verilirken arka planda namaz kılan insanların veya ezan sesinin vurgulanması, İslam'ın terörle birlikte anılmasında etkili olmuştur (Seydi, 2003). Bununla birlikte terör gruplarının saldırılarını bilhassa medyanın ilgisini çekecek şekilde düzenleyerek büyük kitlelerde yankı uyandırmak istedikleri, dolayısıyla medyayı çıkarları doğrultusunda araçsallaştırdıkları söylenebilir.

Dinî dalganın başlangıç noktası olarak kabul edilen 1979 yılından önce üçüncü dünya ülkelerinde sorunların çözümü için sınıfsal veya ulusal düzeyde öneriler üzerinde durulurken, 1979 tarihli İran İslam Devrimi'nin ardından ve küreselleşmenin etkisiyle, sorunların çözümünde mevcut politikaların yetersiz olduğunu öne süren aktörler Modernizme ve Kapitalizme karşı bir reaksiyon olarak dinin esaslarına dayanan çözüm yolları aramışlardır. Modern Hristiyan Batı ile hem çatışan hem de ona bağımlı ve sömürge olan üçüncü dünya ülkelerindeki bazı aktörler Kapitalist dünya sisteminin işçi sınıfı-burjuva ideolojisinin kendi kültürlerine uygun olmaması nedeniyle modern ve seküler sistemlere bir karşı koyuş olarak dine sığınmışlar, din adına savaşmayı, ölmeyi ve öldürmeyi meşrulaştırmaya çalışmışlardır. Bir anlamda inancı siyasallaştıran bu yaklaşım İslam fundamentalizmini ortaya çıkarmış ve bir kısım marjinal kesimlerde kabul görmüştür. Bu marjinal grupların en fazla bilinenleri El Kaide ve Hizbullah'tır. Söz konusu yapılar kendilerine bağlı taşeron örgütler oluşturarak bunları istedikleri hedeflere yönlendirebilen adeta terör örgütü federasyonu haline gelmişlerdir (Özerkmen, 2004). Terörün ikinci ve üçüncü dalgasında örgütlenme yapısı bakımından üye temini ve hedef seçimi örgüt hücreleri tarafından yapılırken, dördüncü dalgada örgütlenme yapısı ise El-Kaide gibi örgütlerde "uyuyan" hücrelere dayanır ve hedef seçimi, üye temini gibi aşamalar lider kadronun kararlarıyla belirlenir. Nitekim Afganistan tecrübesinin ardından El-Kaide'nin pek çok ülkede bulunan uyuyan hücrelere dayanan yapısı dikkat çekmiştir. Söz konusu uyuyan hücreler lider kadro tarafından kendilerine bir emir verilene kadar uzun yıllar boyunca bekleyebilecek biçimde düzenlenirler.

İslamî görünümlü terör gruplarının en yoğun olarak olduğu coğrafya olan Orta Doğu bölgesinde din, mezhep, kültür, etnik bakımlardan önemli bir çeşitlilik ve farklılıklar bulunmaktadır. Bölge petrol rezervleri nedeniyle tarih boyunca jeopolitik rekabete sahne olmuş ve stratejik güvenlik tehditlerine maruz kalmıştır. Bölgede Osmanlı Devleti'nin düzen sağlayan hakimiyetinin sona ermesinin ardından Batı kaynaklı sömürgeciliğin de etkisiyle Orta Doğu toplumundaki sosyo-kültürel farklılıklar birbirine karşı hoşgöründen uzak siyasi kimliklere evrilmiş, çatışmaların, işgallerin, savaşların, ayrılıkların mütemadiyen devam ettiği bir kaos hali meydana gelmiştir. Bu koşullar altında bölgedeki otoriter, totaliter, baskıcı yönetim tarzından kaynaklanan, politik kültürün ve demokratik kurumların boşluğunu doldurmak veya başka bir bakış açısıyla bu boşluktan faydalanmak

isteyen İslamî motifli veya görünümlü radikal örgütler sahneye çıkmıştır (Ayubi, 1995).

Bölgede büyük oranda emperyalizmin pençesinden kurtulan Arap ülkelerinin "devlet" olma kültürünü tam olarak benimseyememiş olmaları radikal terör örgütlerinin varlıklarını korumalarında etkili olmaktadır (Tür-Kavli, 2001). Orta Doğu'da uzun yıllardır devam eden İslamî görünümlü teröre kaynak sağlayan başlıca iç unsurlardan biri Arap-İsrail çatışmalarıdır. Özellikle dini dalganın başladığı 1979 yılından sonra Orta Doğu'da 1980-88 İran-İrak Savaşı, 1987-1990 Birinci İntifada, 1991 Birinci Körfez Savaşı, 1993 Oslo Sözleşmesi, 2003 Irak'ın işgali, 2006 İsrail-Lübnan Savaşı, 2011'de Arap Baharı'nın başlaması ve ardından DEAŞ ve benzeri tekfirci grupların ortaya çıkması gibi yakın tarihteki başlıca sorunlar, Batı devletlerine, ABD'ye ve İsrail'e karşı silahlı mücadelenin üst seviyelerde seyretmesinde ve İslamî görünümlü radikal grupların güçlenmesinde etkili olmuştur.

3.1.2. 2000'li Yıllarda İslamî Görünümlü Terörün Yükselişi

Küreselleşme ile ticari ilişkiler uluslararası boyuta taşındığı gibi dinler, kültürler ve ideolojiler de dünyanın her yerine ulaşabilmiştir. Özellikle ABD gibi büyük ve emperyalist devletlerin kendi değerlerini ve kültürlerini uzak coğrafyalara empoze ederek dünyayı yeniden şekillendirme çabalarına pek çok ulus devlet ve toplumlar karşı koymuştur. İlk kez George Ritzer (1983) tarafından "McDonald'slaşma" kavramıyla ifade edilen küresel kültürün milli kültürleri asimile etmesi amacına bir tepki olarak alt kültürler geçmişe nazaran daha fazla ön plana çıkmaya başlamış, ayrılıkçı ve aşırılıkçı hareketler artmıştır. 2000'li yıllarda terörün küreselleşmesiyle birlikte klasik güç dengesi sona ermiştir. Artık güç yalnız hegemon devletlerin sahip olduğu bir unsur olmaktan çıkmıştır. Terör örgütleri yeni güç mücadelesinin aktörlerinden biri haline gelmiştir (Temizel, 2011).

Küreselleşmenin getirdiği iletişim ve ulaşım imkanları örgütlerin faaliyet alanlarını ve etkilerini de genişletmiştir. Dolayısıyla modern terörün ilk üç dalgasından farklı olarak dördüncüsü olan dinî dalganın hedef kitlesi daha geniştir. Terör örgütlerinin eski katı hiyerarşik yapıları değişmiş, hücrelerden oluşan network'ler (ağlar) meydana gelmiştir. Böylece farklı ülkelerden örgütün merkezine kaynak ve üye ulaşması kolaylaşmıştır. Bu organizasyonel yapı, ağır dağılması halinde yeni bir örgütün çekirdeğinin oluşmasını mümkün kılmaktadır (Bilgesam, 2015).

1990'lı yıllardan itibaren küreselleşmenin etkileri belirginleştikçe ulusal ve uluslararası boyuttaki terör eylemleri, canlı bomba ve intihar saldırıları da artmaya başlamıştır. Bilhassa El-Kaide'nin üstlendiği 11 Eylül 2001 saldırıları bazı İslamî görünümlü radikal grupların küresel aşamaya çıkışlarını hazırlamıştır. Bu dönemden itibaren dinî terör dalgası daha geniş coğrafyalara doğru yayılmıştır (Kongar, 2002). Terör yapılanmalarının insan kaynakları ve finansmanı da küreselleşmiştir (Dinçyürek, 2004). Dünyanın her yerinden gelen sistem ve düzen karşıtı bireylerin bir çatı örgüt altında birleşmeleri terörün küreselleştiğine bir kanıt olarak gösterilmektedir (Arıboğan, 2003). Küreselleşmeyle birlikte terör örgütlerinin faaliyet ve eylem alanları açısından da coğrafyanın önemi azalmıştır.

Ulus devletlerin kendilerini teröre karşı müdafaa etmek için uyguladıkları faaliyetlerin terörü geri besleyebildiği görülmektedir (Temizel, 2011). Zira dinî görünümlü radikal hareketlerin yükselişe geçmesinin ardından Batı toplumlarında Müslümanların “öteki”leştirildiği görülmüştür (Kongar, 2002). Devamında ise İslam dinine ve Müslümanlara karşı duyulan korku, düşmanlık, nefret, ayrımcılık hislerini ifade eden ve ilk kez TheRunnymedeTrust (1997) bünyesinde hazırlanan komite raporunda “İslamofobi” kavramı ortaya atılmıştır. 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra kavram sıklıkla kullanılmaya ve İslam-terör ilişkisi hakkında farklı yorumlar yapılmaya başlanmıştır. ABD'nin ilk defa kendi sınırları içinde bir saldırıya maruz kaldığı 11 Eylül 2001 tarihi, terörün ne kadar organize ve yüksek tahrip olabileceğini göstermiştir. Bununla birlikte terör örgütlerinin uluslararası topluma karşı devletler gibi sorumluluklarının olmaması, bu yapılardan gelebilecek güvenlik tehditleri konusunda büyük endişelere sebep olmuştur. Nihayetinde 11 Eylül 2001 saldırısı ABD'nin “teröre karşı savaş” doktrini çerçevesinde Afganistan'ı ve Irak'ı işgali için meşrulaştırıcı bir araç olarak kullanılmıştır.

11 Eylül 2001 saldırısı terörizm tarihinin en yıkıcı günü olarak kabul edilmektedir. Dönemin ABD Başkanı George W. Bush küresel erişime sahip olan bütün terörist gruplar bulunarak yok edilinceye kadar devam edecek bir savaş ilan etmiştir (Rapoport, 2011). 11 Eylül 2001 saldırılarını gerçekleştirerek terörün yeni bir aşamaya geçmesine sebep olan El-Kaide'nin lideri Usame Bin Ladin'in İslam dininin radikal bir yorumu olan Selefi ekolü takip etmesi, suçun kaynağı olarak Selefi ve Vehhabi doktrinin ilan edilmesine sebep olmuştur (Aydın & Türkoğlu, 2015).

3.2. Dinî Dalga Bitiyor mu?

Dinî dalganın merkezinde bulunan İslamî görünümlü terör gruplarının en meşhuru olan El-Kaide'nin bu denli çabuk zayıflamasının en önemli nedenlerinden biri Rapoport'a göre (2013); terör örgütleri için temel bir kural olan gizli kalmak kaidesini ihlal etmesidir. El-Kaide'nin kapsamlı eğitim operasyonları yürütmek uğruna görünür hale gelmesi onu savunmasızlaştırmıştır. Bununla birlikte ABD'nin olası tehditlerini küçümsemesi de El-Kaide'yi beklemediği bir işgal ile karşılaştırmıştır. Ancak İsrail'in FKÖ'yü yok etmek için Lübnan'ı işgal girişiminin beklenmedik bir sonucu olarak dinî dalganın en dayanıklı aktörlerinden biri olan Hizbullah'ı ortaya çıkarması örneğinde olduğu gibi, dinî dalga içindeki terör gruplarının kimileri zayıflayarak kaybolurken kimileri ise sıfırdan oluşmaktadır. El-Kaide gibi zayıflamış ancak farklı ülkelerde hâlâ uyuyan hücreleri bulunan yapıların yeniden canlanabileceği ihtimali de unutulmamalıdır.

Hindistan ile Pakistan arasındaki Keşmir sorununun çözülmemesi halinde aralarındaki ihtilafın yeni terör grupları oluşturabileceği öngörülmektedir. Hamas, Hizbullah ve Yahudi dinî örgütlerin de yakın zamanda ortadan kalkmaları mümkün görünmemektedir. Nijerya'da İslamî grup olan Boko Haram gibi yeni yapılar ortaya çıkması ihtimal dahilindedir. Afganistan'da Taliban'ı bir aktör olarak muhatap almamak dinî görünümlü terörü arttırabilecek bir etki yapabilir (Rapoport, 2013). Cihad yanlısı bir kesimin önemli ideologlarından olan Ebu Misab El-Suri'nin El-Kaide gibi grupların artık yetersiz olması nedeniyle 2005 yılında “lidersiz direniş” (Wright, 2006) şeklinde bir taktik önermesi ve bunun pek çok kez uygulanması da herhangi bir örgüte veya lidere bağlı olmaksızın dinî görünümlü terör üretmeye devam edilmesinin mümkün olduğu, dolayısıyla dinî dalganın sürebileceği iddiasını desteklemektedir.

Rapoport önceki terör dalgalarının varlık döngülerinin bir periyod belirlemek için yanıltıcı olabileceğini çünkü dinî motifli terörün en çarpıcı özelliklerinden birinin dayanıklılık olduğunu söylemiştir. Dolayısıyla dinî dalga seleflerinden daha uzun sürebilir (Rapoport, 2003) ancak yine de Rapoport dinî dalganın yaklaşık 2026 yılı civarında sona erebileceğine dair öngörüsünü çürütecek kadar net sebeplerin oluşmadığını da vurgulamıştır (Rapoport, 2013).

Dördüncü dalganın sona ermesi 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra George W. Bush'un küresel

terörü bitirme sözü ile de bağdaştırılmıştır. Ancak Rapoport muhtemelen dördüncü dalga bitmeden beşinci dalganın başlayacağını iddia etmiştir. Ne şekilde olacağını önceden bilmek tam olarak mümkün olmasa da Dünya'nın içinde bulunduğu muazzam ekonomik zorlukların beklenmedik dramatik ve siyasi olaylara sebep olması neticesinde yeni dalganın harekete geçebileceğini öngörmüştür (Rapoport, 2013). Rapoport Waves of Global Terrorism (2022) başlıklı çalışmasında; Dipak Gupta, Eric Walls, Vincent Auger, Amber Hart gibi isimlerin, Batı'daki aşırı sağ terörü beşinci dalga olarak değerlendirdiklerini belirtmiştir.

Devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda terör örgütleri ile işbirliği yapmaları neticesinde beşinci dalganın başladığını iddia eden çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin Rapoport'un modern terörizmin dört dalgası teorisini açıkladığı çalışmasını yayınlanmadan önce okuma fırsatı bulduğunu belirten Kaplan (2008); Rapoport'un genel teorisile çelişmeyen ancak ayrıntılar incelendiğinde Rapoport'un gözden kaçırdığı bulgular elde ettiğini iddia etmiştir. Kaplan'a göre; Rapoport yaklaşık 40 yıllık periyotlarda devam eden terör dalgalarını genel özelliklerine göre sınıflandırmış ancak söz konusu periyotlardaki terör örgütlerini yeterince detaylı incelemediği için bu gruplar üzerinde yabancı "patron"ların kurucu etkilerine pek yer vermemiştir. Bu doğrultuda ABD'nin Suriye İç Savaşı'nda DEAŞ (ed-Devlet'ül-İslamiye fi'l Irak ve's-Şam - Irak ve Şam İslam Devleti) ile mücadele etmek için YPG (Yekîneyên Parastina Gel - Halk Savunma Birlikleri) ile işbirliği yapması örneğinde olduğu gibi devletlerin terör ile "ortaklık" veya "ittifak" yapması terörün beşinci dalgası olarak değerlendirilmektedir (Biçer, 2020). Bununla birlikte Kaplan; bazı grupların kendi dalgalarının ötesine geçmek suretiyle evrimleşerek varlıklarını sürdürebileceğini iddia etmiş, IRA ve FKÖ'yü örnek göstermiştir. Ancak Kaplan; beşinci dalga gruplarının asıl hedefinin, kayıp bir modelden yeniden inşa edilen veya tamamen yeni bir dünya modeli kurarak (Kaplan, 2008) yeni bir etnik veya kabile toplumu oluşturmak olduğunu öne sürmüş, bu vizyona ulaşmak için ise "istenmeyen" kabul edilen etnik ve dinî topluluklara soykırım uygulanacağını iddia etmiştir (Wills, 2017). Bu doğrultuda Kaplan; beşinci dalganın öncüsü olarak Kızıl Kmerler'i işaret etmiştir. 1975'te Kamboçya'da başkent Phnom Penh'i ele geçiren Kızıl Kmerler bu tarihten sonra muhalif bir terör hareketi olarak analiz edilememiş, 1979'da Vietnamlılar tarafından yenilgiye uğramalarıyla ortadan kaybolmuşlardır. Uganda'da Lord's Resistance Army (LRO)'nin ortaya çıkması ilk modern beşinci dalga hareketi olarak

değerlendirilmiştir. Kaplan söz konusu iki grubun da "New Tribalism" (Yeni Kabilecilik) olarak adlandırdığı beşinci dalga örgütleri için rol model teşkil edebilecek kritik özelliklerde olduklarını öne sürmüştür (Kaplan, 2008). Kaplan beşinci dalganın faaliyet merkezi olarak Afrika'yı işaret etmiştir. Kıtadaki seçkinlerin petrol, elmas gibi doğal kaynakların ve emtiaların kontrolü amacıyla iç çatışmaların sürmesi için mücadele edeceklerini iddia etmiştir (Wills, 2017).

İslamî görünümlü grupların kısmen ırksal ve kabilesel güdülerini olmakla birlikte, Kaplan'ın teorisinin ayırt edici özelliği olan "soykırımcılığı" teşvik edecek düzeyde olmaması nedeniyle cihatçı gruplar Kaplan'ın teorisinin dışında tutulmuştur (Walls, 2017). Ancak Boko Haram ve DEAŞ gibi cihatçı grupların da Kaplan'ın beşinci dalga kriterleriyle tutarlı olduğunu savunan Anthony Celso'nun, Kaplan'ın yeni kabilecilik teorisinin çerçevesini tamamladığı ve güçlendirdiği iddia edilmektedir. Zira Celso'ya göre (2015); Boko Haram ve DEAŞ gibi cihatçı tektirici gruplar, Müslümanlar arası çatışmayı reddeden grupları dahi kendi çıkarlarıyla çatışmaları halinde hedef haline getirmektedirler. Bu örgütler mezhepsel ve etnik temizlik amacıyla sınırsız şiddet kullanırlar ve birleşik bir Halifelik kurmak gibi bir vizyonu paylaşırlar. Dolayısıyla Celso (2015); Kaplan'ın teorisine son derece uyumlu olduklarını iddia ettiği cihatçı grupları da eklemiştir.

Jeffrey Simon ise beşinci dalgayı "teknolojik dalga" olarak isimlendirmiştir. Modern terörün birinci dalgası olan anarşist dalganın başlamasında dinamitin keşfinin etkili olması gibi, internet ağının gelişiminin de beşinci dalgayı harekete geçiren başlıca faktör olduğunu öne sürmüştür. Simon; sanal ortamda radikalleşen, resmî bir komuta-kontrol zinciri olmayan, yeni bir "lidersiz cihat" türünü vurgulamıştır. Bu kavram hiyerarşik liderlik yapısının kısıtlamaları ve başka birinin emirlerini yerine getirme sorumluluğu olmadan kendi isteklerine göre planlama veya uygulama yeteneğine sahip olan bireysel eylemleri ifade etmektedir. Tek başına eylem gerçekleştirmek herhangi biriyle iletişim kurmayı gerektirmemesi nedeniyle güvenlik kuvvetleri ve istihbarat teşkilatları tarafından izlenme ve önlenme olasılığını en aza indirmektedir. Simon'a göre teknolojik dalga terör eylemleri için iki önemli taktik sağlamıştır. Birincisi; internet terör örgütlerinin üye toplamak ve propaganda yaymak gibi hedeflerinin yanı sıra, silahların nasıl kullanılacağı; kimyasal, biyolojik, radyolojik veya nükleer silahlara nasıl saldıracaklarına dair teknik bilgilere ulaşmalarını mümkün kılmaktadır.

Potansiyel hedeflere ilişkin haritalara, planlara ve kritik bilgilere internet üzerinden erişim sayesinde terör eylemi sırasında minimum zayıat sağlanabilir. İkinci taktik ise internetin kritik altyapıyı, uluslararası finans sistemlerini, işletmeleri ve hükümetleri sabote etmeyi olanaklı kılan siber terör saldırılarını da içermesidir. Siber saldırılar bireysel olarak veya bir liderliğin talimatı altında gerçekleştirilebilir. Yeni neslin dijital bir dünyada büyümeleri ve bilgisayar korsanlığı hakkında teknik bilgi seviyelerinin önceki nesillerden çok daha yüksek olması dünyanın herhangi bir yerinden anonim saldırılar başlatmalarına olanak tanımaktadır. Siber teröre karşı güvenlik önlemlerine yanıt olarak hızlı şekilde yeni taktikler geliştirilebilmektedir. Dolayısıyla günümüz koşullarındaki dijital ve teknolojik gelişmeler göz önüne alındığında teknolojik dalganın başladığı öne sürülmektedir. Bununla birlikte Simon'a göre terör eylemleri veya aşırılıkçı grupların oluşumu azalsa dahi, dinî dalganın bir süre daha devam etmesi muhtemeldir (Simon, 2011; Walls, 2017)

4. Sonuç

Rapoport'un "modern terörün dört dalgası" çalışmasında sınıflandırdığı terör dalgalarının dördüncüsü "dinî dalga"dır. Dördüncü dalganın 1979 tarihli İran İslam Devrimi ve SSCB'nin Afganistan'ı işgali ile başlaması nedeniyle dinî dalganın merkezinde İslamî motifli örgütler bulunmaktadır. Dinî akidelerin sorgulanamaz ve değiştirilemez olmaları nedeniyle bazı kişiler ve gruplar dinleri ve inanışları kendi çıkarları doğrultusunda bilinçli şekilde istismar etmekte veya kendi bakış açılarıyla yanlış yorumlamaktadır. Neticede dinî görünümlü terör faaliyetleri meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır.

Kendisinden önceki üç dalgadan farklı olarak dinî dalganın başladığı dönemin getirdiği iletişim ve ulaşım imkanları neticesinde terör örgütleri güçlü networkler oluşturabilmiş böylece hedef kitlesi genişlemiş, farklı ülkelerden kaynak ve üye temin edilmesi kolaylaşmıştır. Daha önceki dönemlerin katı hiyerarşik örgüt yapısı yerine yeni dönemdeki bu organizasyonel yapı, ağır dağılması durumunda yeni bir örgütün oluşmasını mümkün kılmaktadır. Zayıflamış örgütlerin farklı ülkelerdeki uyuyan hücrelerinin her an canlanabilecek özellikte olması ve herhangi bir lidere veya örgüte bağlı olmaksızın "lidersiz direniş" taktiği dinî motifli terörün devamını mümkün kılabilir.

Neticede Rapoport'a göre; ilk üç dalganın periyodik döngüleri dinî dalganın sona ereceği muhtemel

zamanı öngörmek için yanıltıcı olabilir. Zira dinî dalganın en çarpıcı özelliği dayanıklılığıdır ve olağan dışı gücü onun tahmin edilenden daha uzun sürmesini sağlayabilir. Ancak bununla birlikte Rapoport'a göre; dördüncü dalganın 2026 yılında sonlanmayacağını öne sürecek kadar güçlü gelişmeler de görülmemiştir. Rapoport bu sebeple dördüncü dalga tamamen sona ermeden beşinci dalganın başlayabileceğini söylemiştir. Nitekim Rapoport; Batı'daki aşırı sağ terörü beşinci dalga olarak niteleyen araştırmacıların varlığından söz etmiştir. Ancak dikkate ve analize değer olduğu genel kabul gören üç adet "beşinci dalga" teorisi bulunmaktadır. Bunlardan Jeffrey Kaplan ve Jeffrey Simon'un teorileri beşinci dalgayı yönlendiren enerji ve ideoloji hakkında farklı önerilerde bulunurken, dördüncü dalganın sona ereceğine dair çok az işaret olduğunu savunurlar. Anthony Celso ise; Kaplan'ın beşinci dalga teorisinin temel özelliklerini kabul ederek genişletmiş ve dördüncü dalganın uzantısı olarak devam edeceğini öngördüğü gruplara beşinci dalganın özelliklerini de yüklemiştir.

Sonuç olarak; İslamî motifli örgütlerin merkezde yer aldığı dinî dalganın keskin sınırlarla ve net bir tarihte biteceğini söylemek mümkün görünmemektedir. Başta modern terörizmi sınıflandıran Rapoport olmak üzere, onun teorisinin üzerine analizlerini inşa eden diğer araştırmacıların da öne sürdükleri gibi, dinî dalganın 2025-2026 yıllarında tamamen bitmesi beklenmemektedir. Kuvvetli olan ihtimal dördüncü dalga bitmeden beşinci dalganın başlamasıdır. Bu doğrultuda, dördüncü ve beşinci dalga aynı süreçte devam ederken, beklenenden uzun bir zaman sonra dördüncü dalganın tamamen sona ermesi söz konusu olabilir. Bununla birlikte, dördüncü dalga içindeki bazı grupların kendi dalgalarını aşarak beşinci dalgaya geçmeleri ve dördüncü dalganın bazı özelliklerini taşımaya devam ederken beşinci dalganın özelliklerine de uyum sağlayarak varlıklarını korumaları da olasıdır. Dolayısıyla dinî motifli örgütlerin dirençli doğaları dikkate alındığında, İslamî görünümlü kimi örgütler tamamen ortadan kalksa da, kimilerinin beşinci dalgaya geçerek her iki dalganın özelliklerini taşımak suretiyle varlıklarını sürdürmeleri ihtimal dahilinde görünmektedir.

Makale Bilgileri

Finansal Açıklama: Yazar(lar) bu çalışmanın araştırılması, yazarlığı veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır.

Çıkar Çatışması/Ortak Çıkar: Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir.

Etik Komite Onayı: Bu çalışma etik kurul izni veya herhangi bir özel izin gerektirmemektedir.

Kaynaklar

Allen, T. (2023). Joseph Kony and the Lord's Resistance Army. Oxford research encyclopedia of African history. Oxford University Press.

Arıboğan, D. Ü. (2003). Tarihin sonundan barışın sonuna. Timaş Yayınları.

Aydın, A. H., & Türkoğlu, M. E. (2015). Dini motifli terör kavramı. 163-171. <https://ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/AYDIN-Ahmet-Hamdi-T%C3%9CRKO%C4%9ELU-Mehmet-Emin-D%C4%B0N%C3%8E-MOT%C4%B0FL%C4%B0-TER%C3%96R-KAVRAMI.pdf>

Ayubi, N. (1995). Stating the Arab state-politics and society in the Middle East. Tauris.

Başeren, S. (1998). Terörizm; kavramsal bir değerlendirme ve mücadele. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, (1).

Beşe, E. (2002). Terörizm, Avrupa Birliği ve insan hakları. Seçkin Yayıncılık.

Biçer, R. S. S. (2020). Modern terörizmin beşinci dalgası: Devletlerin uluslararası terörist örgütlerle iş birliğinin sebepleri ve sonuçları. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 16(36), 915-945.

Bilgesam. (2015). Terörün geldiği yeni boyut: Işid örneği (Rapor No.67).

Celso, A. (2015). The Islamic State and Boko Haram: Fifth wave jihadist terror groups. Orbis, 59(2), 249-265.

Chaliand, G., & Blin, A. (2007). Zealots and Assassins. In G. Chaliand, & A. Blin (Eds.), The history of terrorism (pp. 55-78). University of California Press.

Chomsky, N. (1999). Terör ne? Terörist kim?. Ütopya Yayınları.

Cirhinlioğlu, Z., & Bulut, E. (2010). Terör, din ve siyaset. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(2), 301-322.

Dedeoğlu, B. (2006). Terörizm ve terörizmle mücadelenin paradoksal olguları. Avrasya Dosyası, 12(3), 5-20.

Dinçyürek, A. (2004). Uluslararası terör, Türkiye ve dünya siyaseti: 11 Eylül ve İstanbul'a ikiz terör saldırıları. İçinde U. Demiray, & O. Gökçe (Ed.), Terörün görüntüleri, görüntülerin terörü. Çizgi Kitapevi.

Ergil, D. (1992). Uluslararası terörizm. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 47(3), 139-143.

Fromkin, D. (1975, July 1). The strategy of terrorism. Foreign Affairs, 53(4). <https://www.foreignaffairs.com/articles/1975-07-01/strategy-terrorism>

Gökçe, O. (2004). 11 Eylül terör eyleminin Türk basınında algılanış ve işleniş biçimi. İçinde U. Demiray, & O. Gökçe (Ed.), Terörün görüntüleri, görüntülerin terörü. Çizgi Yayınları.

Hardt, M., & Negri, A. (2001). İmparatorluk. A. Yılmaz (Çev.), Ayrıntı Yayınevi.

Kaplan, J. (2008). Terrorism's fifth wave: A theory, a conundrum and a dilemma. Perspectives on Terrorism, 2(2), 12-24.

Kirman, M. A. (2004). Küresel bir sorun olarak din ve şiddet. Dini Araştırmalar Dergisi, 7(20), 315-332.

Kongar, E. (2002). Küresel terör ve Türkiye. Remzi Kitapevi.

Öktem, E. (2004). Uluslararası hukukta terörizm tanım sorunu ve milli bağımsızlık hareketleri. İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi, 3(5), 133-147.

Özerkmen, N. (2004). Terör, terörizm ve radikal İslamcı terör. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 44(2), 247-265.

- Özman, R. & Açıl, O. (2019). Sicarii örgütü ve faaliyetleri. Tarih Araştırmaları Dergisi, 21-42.
- Rapoport, D. C. (2022). Waves of global terrorism. Columbia University Press.
- Rapoport, D. C. (2013). The four waves of modern terror: International dimensions and consequences. In J. M. Hanhimaki, & B. Blumenau (Eds.), An international history of terrorism. Routledge.
- Rapoport, D. C. (2006). Modern terror: History and special features. In A. T. H. Tan (Ed.), The politics of terrorism. Routledge.
- Rapoport, D. C. (2004). The four waves of modern terrorism. In A. K. Cronin vd. (Eds.), Attacking terrorism (pp. 46-73). Georgetown University Press.
- Rapoport, D. C. (2003). Generations and waves: The keys to understanding rebel terror movements. Seminar on global affairs. Columbia University Press.
- Rapoport, D. C. (2001). September 11 and the history of terrorism. Current History, 100(650), 419-424.
- Rapoport, D. C. (1984). Fear and trembling: Terrorism in three religious traditions. American Political Science Review, 78(3), 658-677.
- Taslaman, C. (2014). Terörün ve cihadın retoriği. İstanbul Yayınevi.
- The Runnymede Trust. (1997). Islamophobia a challenge for us all. <https://mcislamofobia.org/wp-content/uploads/2016/02/Islamophobia-a-challenge-for-us-all-without-cartoons-1.pdf>
- Ritzer, G. (1983). The McDonaldization of society. Journal of American Culture, 6(1), 100-107.
- Seydi, S. (2003). İslamî terör. Strategma Dergisi, (8).
- Simon, J. (2011). Technological and lone operator terrorism: Prospects for a fifth wave of global terrorism. In J. E. Rosenfeld (Ed.), Terrorism, identity and legitimacy (pp. 44-65). Routledge.
- Temizel, M. (2011). Terörizmde yeni milad: 11 Eylül 2001. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi, 14(1-2), 329-348.
- Terörle Mücadele Kanunu. (1991). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.3713.pdf>
- Tür-Kavli, Ö. (2001). Protest in the name of God: Islamist movements in the Arab world. Perceptions Journal of International Affairs, 6(2).
- Öztürk, O. M. (2003). Uluslararası ilişkiler ve terörizm. 2023 Dergisi.
- Walls, E. (2017). Waves of modern terrorism: Examining the past and predicting the future (Master thesis, Goergetown University).
- Wither, J. (2008). Al-Qaeda and global jihad: Disaggregating or disintegrating?. In N. Çabuk-Kaya, & A. Erdemir (Eds.), Social dynamics of global terrorism and prevention policies (pp. 105-118). IOS Press.
- Wright, L. (2006). The master plan. The New Yorker. <https://www.newyorker.com/magazine/2006/09/11/the-master-plan>